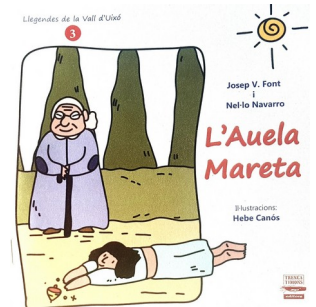

ANNEX HISTÒRIC L'Auela Mareta

(Les nostres llegendes II)

LA RECONQUESTA

Els àrabs van envair la península Ibèrica a principis del segle VIII implantant, gradualment i des del sud, l'estat musulmà conegut amb el nom d'AL-ÀNDALUS¹.

Al principi, la Hispània visigoda² sotmesa a l'Islam³ no va patir massa canvis. Mentre els cristians del nord anaven guanyant terreny a l'invasor a través del procés de la Reconquesta, més al sud, la gent cristiana⁴ que vivia en les terres conquistades, convivia quotidianament amb els musulmans.

Des de la seua arribada a la Península, els musulmans no van tardar a establir-se en terres valencianes, arribant fins a la Serra d'Espadà, consolidant a la nostra vall, l'aljama⁵ d'Uixó, una estructura poblacional de caràcter polinuclear, els habitants de la qual es dedicaven principalment a treballs agrícoles, ramaders i artesans.

Segons els textos històrics l'aljama estava constituïda per 9 alqueries i 4 llocs menors:

*3 de les alqueries s'estenien per la zona més alta de la vall: CASTRO, BENICAPDÓ i ALFÂNDEC.

*6 alqueries es localitzaven en l'actual nucli urbà: ALCÚDIA, SENEJA, BENIGAFULL, BENISSAHAT –l'alqueria més important-, SENETA i BENIGASLÓ.

*L'articulació del territori es completa amb els 4 llocs de menor importància: ORLELL, CARE, HARATURLE i BENADALMEC, aquests 3 tres últims sense una ubicació exacta.

Durant l'ocupació àrab, la Vall estava dominada pel Castell d'Uixó. Aquesta fortificació anterior al segle X i reformada en els segles XII-XIII, i XIV-XV, es troba estratègicament situat sobre el pic del "Castell".

L'estructura militar es completa amb dos castells xicotets a l'exterior (CASTRO i ALFÂNDEC) i 4 torres de guaita o defensives. Dues d'elles a l'interior de la població (BENIGAFULL-construïda al voltant del 1350 pel Duc de Sogorb-, i BENISSAHAT -segle XII-). Les altres dues controlaven les vies d'accés a ella (LA CASOTA -segle XI-, i LA TORRASSA). Les torres supleen la falta de muralles defensives d'aquestes alqueries.

El Castell va ser conquistat als moros uxoníes pel rei Jaume I, després de la rendició del castell d'Almenara en la Quaresma de 1238. Segons es narra en el *Llibre del Feyts*,⁶ estant Jaume I a Almenara va rebre notícies dels moros d'Uixó, Nules i Castro, que volien rendir-li els seus castells. El rei pactaria individualment amb cadascun d'ells, perquè no saberen el tracte que tenien amb els altres. Així doncs, va convenir amb els d'Uixó que acudiren a la Torre Forcada o Forçada⁷ (entre el límit entre Uixó i Almenara, prop de la ràpita o alqueria de Moncofa). El pacte de rendició del castell i dels habitants de la Vall es va reflectir en un document, "privilegi antich" o Carta de Poblament, que regulava les obligacions feudals derivades de la conquesta.

La revolta en l'estiu de 1247 d'Abdul Hassan ben Adzail conegut com a "Alhazarch" o "Al-Azraq" (El Blau o El de ulls blaus) en la Vall de la Gallinera, Serra i Pego, i la simpatia que va crear tal revolta entre els moros de totes les parts del Regne, va moure a Jaume I a decretar l'expulsió dels moriscos. Uns van fugir cap a Granada, uns altres a Àfrica, i altres es van refugiar als seus castells, secundats fins i tot pels seus senyors cristians que es resistien a perdre les rendes dels senyorius ocupats per moros.

Els moros d'Uixó també es revolten contra Jaume I i es refugien a la Serra d'Espadà. En Jaume, tal com havia fet en altres llocs, va decidir donar a alguns cavallers cristians i a les seues famílies les terres que havien deixat abandonades els musulmans. La rebel·lió va durar dos anys, passats els quals i davant el setge del seu castell, els moros decideixen rendir-se, assegurant-se la seua no expulsió de les terres en què habitaven i la continuïtat de les condicions que regien la seua convivència d'acord amb la Carta Pobra atorgada amb anterioritat en 1238.

I en aquestes condicions va ser atorgada la 2a Carta de poblament el 31 d'agost de 1250:

a) Condicions religioses: se'ls permet l'ús de la seua religió, l'ensenyament públic de l'Alcorà i que cap cristià pugui habitar entre ells sense el seu consentiment.

b) Condicions jurídiques: se'ls permet l'ús del seu dret consuetudinari (Çuna), que poden nomenar alcadí i alamí, així com jutjar els seus plets d'aigües. El rei els perdona els crims comesos fins hui.

c) Condicions econòmiques: (són les condicions més nombroses). Se'ls permet quedar a les seues cases, se'ls perdonen els deutes amb els jueus. Se'ls exigeix de pagar durant un any el delme, la collita de fruits i hortalisses que no siguen venudes i dret dels ous, entre altres. D'altra banda han de pagar el dret de bestiar i ruscós, els de garrofes, figues i gallines. Finalment se'ls permet comprar gra per a la sembra i pasturar els seus ramats en el terme de Xova.

d) Condicions polítiques: s'estableix l'obligació de lleialtat i submissió al monarca i successors d'aquest; la llibertat de moviments pels senyorius del rei, amb la prohibició d'anar a llocs de guerra. I finalment que poden marxar-se a terres de moros aquells que ho desitgen, venent les seues propietats només a altres moros.

La vida dels mudèjars¹⁰ de la Vall realment no va variar malgrat al produir-se la conquesta cristiana dels territoris, de manera que es va mantenir l'estructura del poblament fins a 1436, data en la qual la Vall es converteix en un Senyoriu, alçant-se el Palau del Duc de Sogorb i Medinaceli.

Després de la revolta d'Espadà en 1526, els moriscos¹¹ d'Uixó es van batejar per a no ser expulsats, adoptant el nom de cristians nous. No obstant això la conversió no va ser molt sincera, ja que en el fons continuaven sent tan musulmans com abans del baptisme.

LA REPOBLACIÓ DESPRÉS DE L'EXPULSIÓ

La cultura d'Al-Àndalus arribaria a la seua fi quan Felip III va ordenar l'expulsió definitiva¹² dels moriscos en 1609. Els moriscos de la Vall van eixir embarcant amb els del riu Millars a l'octubre d'aqueix any. Al restar la Vall prou despoblada es posà en marxa la repoblació de les terres per part de famílies cristianes (principalment de pobles del Maestrat). L'expulsió va deixar despoblat BENICAPDÓ, i es van segregar els pobles de FONDEGUILLA i CASTRO.

A la Vall d'Uixó l'expulsió es va dur a terme entre el 28 i 31 d'octubre. Unes 3000 persones van ser expulsades, moltes a través de Moncofa i altres per Vinaròs amb destinació al nord d'Àfrica. Després de molts infortunis, es calcula que un miler de moriscos uxonies van arribar a les costes africanes.

Si bé és inqüestionable que l'expulsió dels pobladors moriscos no va afectar la totalitat d'aquests, no se sap amb exactitud quants quedarien, ja que, entre altres coses, molts d'ells en cristianitzar-se es van despullar dels seus cognoms moriscos i van adoptar uns altres que perfectament podia adoptar un cristià vell.

D'altra banda, abans de l'expulsió no sols eren musulmans els que habitaven la vall morisca sinó que, sense cap gènere de dubtes, també va haver-hi cristians vells en contacte directe amb la comunitat islàmica (numèricament dominant). Almenys, des que es va construir el palau dels ducs en Benigafull.

L'abundància de terres d'Uixó va atraure moltes famílies de cristians vells a poblar ràpidament la Vall, sent les primeres a fer-lo les procedents de poblacions pròximes (Plana Alta i Baixa: 74 famílies) que buscaven millorar la seua situació econòmica; així com d'altres pobles del Maestrat (78 famílies). També de diferents localitats de València (29 famílies), Tarragona (25 famílies) i, en menor proporció, de França (10 famílies), Aragó, (11 famílies) Navarra i Mallorca (1 família).

Durant els dos anys anteriors a l'atorgament de la Carta de Població de 1613, les terres i

cases de la Vall eren repartides i assignades quasi exclusivament amb una certa informalitat pel batlle Blasco com a únic representant del Duc, fins que per acatament de les ordres reals, el Duc va elegir als seus ministres, als qui va atorgar poders perquè aquests atorgaren les cartes de població amb les normes legals i les actuacions d'establiment, pels quals serien adjudicades legalment terres i cases als nous pobladors.

Finalment, després de diverses negociacions i tractes entre els repobladors i els representants del Duc, es van dur a terme les capitulacions¹³ definitives al maig de 1613, plasmades en dues escriptures notariales autoritzades per Simanques, notari de València, a València i la Vall d'Uixó respectivament, el 10 i 11, i en les quals figuren com a atorgants els 202 nous pobladors.

Crida l'atenció que només 122 dels 202 pobladors que figuren en la capitulació de 1613 apareixen establits en la Vall a través de fets significatius com a naixements, matrimonis, etc. entre 1610 i 1620. Sembla que, entre altres causes, les dures condicions capitulades van fer que els nous pobladors migraren d'un lloc a un altre a la recerca de millors condicions, fins i tot no és rar rastrejar els seus cognoms en altres llocs.

Cal destacar que la capitulació de 1613 no va tancar el procés del cycle repoblador en la Vall, sinó al contrari, l'afluència de població va anar augmentant, donant pas a l'aparició de nous cognoms. L'any 1651 consten 315 famílies posseïdores de terres i altres propietats.

A la fi del segle XVII per l'agrupació de les alqueries o poblats d'origen musulmà, es constituïria les primitives parròquies del "El Lloc de Dalt" i "El Lloc de Baix", origen de la "Vall Llarga" i de l'actual traçat urbanístic de la Vall d'Uixó.

NOTES:

1 Al-Àndalus designa la porció variable de territori de la península Ibèrica ocupat pels àrabs des de l'any 711 fins a 1492, data de la caiguda del Regne nassarita de Granada i del començament de la unificació d'Espanya duta a terme pels Reis Catòlics.

2 La Hispània visigoda és la denominació del període històric que abasta l'assentament del poble visigot (d'origen germànic) en la península Ibèrica, entre mediats del segle V i començaments del segle VIII.

3 En àrab *Islam* significa "submissió", lliurament total a Déu. És la religió dels musulmans. El seu profeta és Mahoma, nascut en 570 d. C., els ensenyaments del qual es recullen en el seu llibre sagrat, l'Alcorà.

4 En Al-Àndalus, la població indígena que va abraçar l'Islam i va entrar a formar part de la nova societat musulmana es coneixia com MULADÍES. D'altra banda, aquells grups humans que van continuar practicant la religió cristiana i conservant les seues esglésies, eren coneguts com a MOSSÀRABS. Molts mossàrabs van emigrar al nord, cap a zones cristianes, portant amb si l'empremta musulmana.

5 Significa mesquita principal d'una ciutat musulmana i també (com és en aquest cas), junta de moros o jueus, jueria o moreria.

6 El Llibre dels Feits o Llibre dels Feyts, també denominat Crònica de Jaume I, és la primera de les denominades quatre grans cròniques de la Corona d'Aragó. La crònica narra, de manera autobiogràfica, la vida i les gestes més importants del rei, especialment les conquestes de Mallorca i València. La història comença amb el seu naixement i acaba amb la seua mort (de 1208 a 1276).

7 Per a uns autors, torre en forma de forca, amb coronament partit. Per a uns altres, torre situada en una cruïlla o bifurcació de camins. Aquesta torre s'ha identificat com l'antiga torre situada en terme de Moncofa a la vora de la mar i que va ser "engolida" per aquest a principis dels anys 90. COLÓN DOMÉNECH, Germà. "La torra que és forcada a la Crònica de Jaume I". En: Anuari de l'Agrupació borriana de cultura. Num. VIII, 1997.

8 Les cartes pobla són documents atorgats pels senyors feudals (reis, nobles, etc.) en els quals s'estableixen les condicions – econòmiques, jurídiques, religioses, etc.- perquè determinats grups de persones puguin poblar o repoblar un territori concret sota la jurisdicció d'aqueix senyor.

9 Alcadí (Cadi) és l'autoritat suprema de la vall, amb atribucions judicials i administratives. l'Alamí era com un agutzil del cadí.

10 Amb el nom de mudèjars eren coneguts els moros que seguint la seua religió i observant les seues lleis, usos i costums, vivien en els territoris governats per reis cristians.

11 La condició dels moriscos és fruit de l'evolució dels mudèjars als qui se'ls va obligar a convertir-se al cristianisme a partir del segle XVI.

12 Les excavacions arqueològiques realitzades a la Vall d'Uixó han detectat en les necròpolis musulmanes, tombes del segle XVII, fins i tot XVIII orientades cap a la Meca, la qual cosa indica clarament que part de la població uixoní no va acatar el Decret d'Expulsió i va romandre a la Vall.

13 Aquest document va estar vigent fins a 1811, data en la qual es va decretar l'abolició dels senyories jurisdiccionals, donant així fi a aquell que la Casa de Sogorb venia exercint sobre la vila.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

-Arroyas, Magín. **Reuelta y represión en los moriscos castellonenses**. Onda: Ajuntament, 1995

-Arroyas, Magín. **La repoblación del Valle de Uxó de 1613 en sus documentos** / Magín Arroyas Serrano, Juan P. Galiana Chacón.-- La Vall d'Uixó [Castelló] : Centre d'Estudis Vallers : Ajuntament, 2014.

-Bazzana, A., Cressier, P., Guichard, P. **Les chateaux ruraux d'Al-Andalus**. Madrid: Casa deVelazquez, 1988

-García Edo, Vicent. **La carta pobla de 1250 i el dret dels musulmans de la Vall d'Uixó**. La Vall d'Uixó: Centre d'Estudis Vallers, 2000

-García, Honorio. **Historia de Vall de Uxó**. La Vall d'Uixó: Ajuntament, 1982

-López Elum, Pedro. **La conquista y repoblación valenciana durante el reinado de Jaime I**. Valencia, 1995

-Peñarroja Torrejón, Leopoldo. **Moriscos y repobladores en el Reino de Valencia: la Vall de Uxó(1525-1625)**. Valencia: Del Cenía al Segura, 1984

-Peñarroja Torrejón, Leopoldo. **Historia de Vall de Uxó**. Castelló: Diputació de Castelló, 2015.

